

Achter de stilte

In maart 1943 werd het stil, hier op straat. Niet langer klonk het geluid van kerkklokken over het Kerkplein, over onze stad. Onze kerkklokken waren uit de toren geroofd door de Duitse bezetter, en omgesmolten tot kogels. Hetzelfde metaal dat zoveel muzikale schoonheid, zoveel sprakeloos samenkomen bracht in Hoorn: dat metaal bracht nu enkel nog de dood.

Oorlog raakt ons allemaal: mannen, vrouwen, kinderen, zelfs dieren. We kennen allemaal de beelden van nu, zien de verschikkingen van vluchtende mensen, van verwoeste steden in Oekraïne: zo dichtbij kan oorlog dus zijn, zo dichtbij is oorlog dus. Ook al dachten we na 1945, na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog, dat dit nooit meer... - dit nooit meer!

Achter het geweld van de oorlog, gaat de stilte schuil. Gaat een stille wereld schuil van verdriet over dat wat we verloren, over hen die we verloren. Maar gek genoeg gaat tijdens oorlog het leven ook gewoon door. Zoals hier, in Hoorn, tijdens onze grote oorlog. Want de klokken zwegen, maar de mensen gingen verder: zo goed en kwaad als het ging.

Dus liep hier eind 1943 een vrouw met een kinderwagen over het Kerkplein, onderwijzeres Aaf Dell. Met in de kinderwagen een baby, een Joodse baby. Loekie Themans was geboren in het ziekenhuis, hier aan de andere kant van het plein. Zijn Joodse moeder werkte daar als verpleegster, onder een valse naam. Directrice Odile Moereels, een vriendin van Aaf, hield haar daar verborgen - net als vele andere Joodse mensen. Odile zorgde bij een inval van de Duitsers dat zij allen opeens op een kamer lagen waar zogenaamd een besmettelijke ziekte heerste; vrouwen en mannen zaten daar in quarantaine. Daar wilden de Duitse soldaten absoluut niet naar binnen, en zo redde Odile vele mensen van de dood.

Aaf bracht de onderduikers soms naar andere veiligere onderduikadressen: naar gewone gezinnen met kinderen. Zoals ze Loekie in de kinderwagen naar de Tweeboomlaan bracht. Want een kind dat opgroeit in een ziekenhuis gaat opvallen. Maar Aaf had zelf ook meerdere onderduikers in huis. Op het Grote Oost, waar zij woonde met Dieuw van Vliet in de conciërgewoning achter het grote Waterschapshuis. En dat bleven ze doen, Aaf en Dieuw, ook toen dat Waterschapshuis het hoofdkwartier van de Duitse bezetter werd. Een levensgevaarlijke onderneming, waarbij de onderduikers zich schuilhielden op de bovenste verdieping van de conciërgewoning. Het lijkt een wonder dat ze nooit ontdekt zijn, hoewel dat soms kantjeboord was. Er was maar één wc, die zich in het hoofdkwartier zelf bevond,

en op een dag zat een onderduiker op dat toilet terwijl een Duitse soldaat nodig moest. Dieuw wendde de soldaat net op tijd af onder het mom dat Aaf ziek in haar peignoir op het toilet zat - en zo sluisde ze de man weer de veiligheid in.

Wat vraagt het, om je leven te riskeren? Dat vraag ik me af. Waar haal je de moed vandaan in tijden waar angst en dood de hoofdrol hebben? Ik weet het niet. Misschien dat ik daarom zoveel bewondering heb voor Aaf, Dieuw, Odile. Voor Gré Visser die op het Grote Oost ook tientallen Joodse onderduikers en gezochte verzetslieden verborg boven haar winkel, en dat ook weer ging doen nadat ze gevangengenomen en gemarteld was door de Duitsers, en in alle talen bleef zwijgen. Deze vrouwen deden het gewoon. Zij haalden de moed ergens vandaan. Zoals Dien Molenaar van de Merensstraat het stelde: "Waar plaats is voor 12 onderduikers, is ook plaats voor 13." En Dien haalde vervolgens het 5-jarige Joodse jongetje Gerry Mok op uit Amsterdam om hem naar Hoorn te brengen. Zijn ouders stonden op het punt om afgevoerd te worden. Om vermoord te worden in de concentratiekampen. Zij kwamen net als 6 miljoen andere Joodse mensen nooit meer thuis. Gerry overleefde het wel, door de gewone mensenmoed van Dien en Jan Molenaar. Toen Dien Gerry kwam halen en met hem in de Amsterdams tram stapte, zei hij nog: "Maar Joden mogen toch helemaal niet in de tram?" Goddank hoorde niemand het, of men deed alsof.

Maar het ging ook mis. De schuilplaats van baby Loekie op de Tweeboomlaan werd ontdekt, Aaf Dell werd opgepakt en afgevoerd naar concentratiekamp Ravensbrück. Toen zij in de dodenrij stond, was daar opeens de Hoornse Trien de Haan die haar stadsgenote ontdekte en wist waar de rij eindigde: in de gaskamer. Trien trok Aaf uit de rij, haar eigen rij in en redde zo Aafs leven. Beiden kwamen levend uit het kamp, maar met littekens op hun ziel van de niet te bevatten mensonterende gruwelijkheden waar ze aan blootgesteld waren. Aaf liep na de bevrijding dagen en dagen om thuis te komen, om weer bij Dieuw te zijn, bij haar familie en alle kinderen die ze les gaf. Toen ze compleet uitgemergeld de stad in kwam, stond op de Roode Steen een menigte te wachten waaronder de onderduikers wiens leven ze had gered. Om haar te eren, om haar een dankbaar welkom thuis te heten in haar eigen Hoorn.

Ik wilde ze dit jaar ook noemen, de namen van deze vrouwen die in stilte deden wat zij vonden dat gedaan moest worden, ondanks alles. Als je naar de foto's kijkt van na de bevrijding, zie je vooral mannen met geweren. Niet de vrouwen die ook zoveel levens hebben gered; zij gingen gewoon terug naar de klaslokalen en hun gezinnen en deden wat

gedaan moest worden: de draad oppakken en doorleven na de oorlog. Zo goed en kwaad als het ging.

Juist daarom wilde ik ook hun namen noemen – naast de namen van de vijf mannen die hier op het Kerkplein hun zinloze dood vonden. Wij hebben hier met velen zojuist de laatste tocht van deze mannen opnieuw gelopen. Want op 4 januari 1945 werden vijf verzetsleden als wraakactie door de Duitsers uit de gevangenis van Amsterdam hierheen gehaald en gedwongen een route door Hoorn te lopen, tot ze eindigden bij de kerk. En iedereen die ze zag wist: dit wordt hun laatste tocht. En de vijf mannen wisten dat ook. Het metaal van de kogels die hen het leven kosten, sloeg gaten in de muren van de kerk. Hun dood staat in de stenen achter dit monument gegrift.

Dit jaar konden we weer samen in hun voetstappen lopen, langs de handen-monumenten van verzetsheldin Truus Menger. Samen liepen we opnieuw met de mannen mee, als om met terugwerkende kracht te zeggen: 'Wij lopen hier met jullie. Jullie zijn niet alleen.'

Hun namen zijn Johan Versfelt, Gerardus Jonker, Jacob Jansen, Hendrikus Immig en Johan Janssen.

Daarom lopen we elk jaar deze Stille Tocht. Omdat dit is wat we kunnen doen, ondanks alles, steeds opnieuw. De ander laten weten: jij bent niet alleen. En dat is wat zo hard nodig is in deze wereld. Juist nu.

Omdat we zoveel kwetsbaarder zijn dan we willen.

Omdat we zoveel moediger zijn dan we denken.